

Uit: J.A. Jungman en F.K. van Iterson, red., *Parlement en kiezer. Jaarboekje 1925 – 1926*, Den Haag, 1925, 58-65.

ANTI-REVOLUTIONAIRE PARTIJ

STEMBUSPROGRAM 1925

A. Het Centraal Comité oordeelt, dat niet minder dan in 1922 vaststaat de noodzaak van het voeren eener *zuivere beginselpolitiek* en dat niet minder dan toen beseft wordt, dat daarvoor vereischt is: een vaste grondslag en een onwankelbare overtuiging.

Dien *vasten grondslag* voor politieke actie vindt de A. R. Partij in haar Program van Beginselen, waarin beginselen van Staatkundig beleid, in het onveranderlijk Woord Gods vervat, tot uitdrukking zijn gebracht.

En die *onwankelbare overtuiging* kan slechts wortelen in de wetenschap, dat Gods raad bestaat van eeuwigheid tot in eeuwigheid; dat Zijn bestuur over alles gaat; dat Hij de menschen en de volken naar Zijn vast voornemen tot de bestemming voert, die Hij hun heeft gesteld; dat het eind van al Zijn werken Hem rechtvaardigen en verheerlijken zal.

Naarmate de grondslagen van het natuurlijke leven, het gezin en het gezag, meer blootstaan aan aanvallen van den geest, die alle Gods ordeningen wil verzwakken en ontbinden, spreekt onze Partij, in diep besef van eigen onbekwaamheid en ontrouw, maar in het vertrouwen op Hem, wiens kracht in zwakheid volbracht wordt, in heilige bezieling het voornemen uit, om pal te staan in den strijd voor 's Heeren ordinantiën, te ijveren voor de beveiliging van de Christelijke grondslagen van ons maatschappelijk en staatkundig leven en mitsdien in de komende jaren te willen streven naar:

1. krachtige bestrijding van wat in het leven des volks de publieke eerbaarheid aanrandt;
2. voortgaande bezuiniging in 's Rijks dienst, in het bijzonder door reorganisatie en vereenvoudiging der staatsdiensten, opdat het maatschappelijk en economisch leven kunne worden ontlast van den overmatigen belastingdruk en vrijer kunne ademhalen;
3. krachtige handhaving van de zelfstandige positie welke Nederland en Indië onder Nederlandsche leiding door Gods voorzienig bestel in langdurige, historische ontwikkeling hebben verkregen; krachtige medewerking aan alle maatregelen, die in het volkerenverkeer de heerschappij van het recht kunnen bevorderen, en dientengevolge den oorlog beteugelen; mitsdien behoud eener eigen weermacht in Nederland en Indië, zooals die uit nationaal en internationaal oogpunt is vereischt, met besliste afwijzing van eenzijdige nationale ontwapening.

B. Overigens wenscht het C.C. zakelijk te volharden bij het Program van Actie, waarmede het de verkiezingen van 1922 tegemoet ging, voor zoover dat program nog niet is uitgevoerd en onder de sinds 1922 gewijzigde omstandigheden nog uitvoerbaar is.

Het luidde als volgt:

I. i.z. FINANCIËN:

a. Achterwege laten van alle niet volstrekt onvermijdelijke uitgaven; de striktste zuinigheid in het Staatsbeheer worde geëischt.

b. Met het oog op den algemeenen economische toestand worde de uiterste voorzichtigheid betracht bij de oplegging van nieuwe lasten; naar verlichting van de

belastingdruk moet worden gestreefd, o.m. door een gewijzigde delging van de schuld gedurende de oorlogs- en crisisjaren ontstaan.

c. Afschaffing van de Staatsloterij.

II. i.z. BINNENLANDSCH BESTUUR:

a. Losmaking van den financieelen band tusschen den Staat en de Kerkgenootschappen, echter niet dan na voorafgaande uitbetaling aan de rechthebbenden van hetgeen hun rechtens toekomt.

b. Voortgaande bestrijding van het misbruik van sterken drank; tegen ontheiliging van den Dag des Heeren worde opgetreden door krachtige bevordering der Zondagsrust in het bijzonder met betrekking tot de publieke diensten, de openbare middelen van vervoer, de openbare gemakkelijkheden en optochten en de regeling der winkelsluiting.

c. Afschaffing van de Staatsloterij.¹

d. Afschaffing van den stemplicht.²

e. Wijziging van art. 54 Gemeentewet in dien zin, dat benoeming van leden der in dat artikel genoemde commissies kan plaats hebben ook uit ingezetenen, die geen lid zijn van den Gemeenteraad.

III. i.z. HET SOCIALE VRAAGSTUK:

a. Uitbouw van het instituut der thans bestaande zg. "Colleges van Advies" en het leggen van verband tusschen derzelver werkzaamheden ter voorbereiding van een later in het leven te roepen vertegenwoordiging der maatschappelijke groepen en belangen.

b. Krachtige bevordering eener regeling ter voorkoming zoo mogelijk van conflicten in de wereld van den arbeid en tot oplossing van geschillen, indien deze desalniettemin ontstaan.³

c. Het stelsel van socialisatie als middel ter verbetering der sociale toestanden ten eenenmale verwerpend, biede onze partij steun aan pogingen om te geraken tot een betere organisatie van het bedrijf, waartoe de weg worde gebaad door een wettelijken uitbouw van het arbeidscontract.

d. Omtrent het vraagstuk der arbeidsbescherming en dat der sociale verzekering worden de navolgende punten op de voorgrond gesteld: Maatregelen tot beteugeling van misstanden in de huisindustrie; invoering der ziekwet-Talma, op enkele punten gewijzigd; uitbreiding van de ongevallenverzekering tot den landbouw;⁴ reorganisatie van de sociale verzekering ter verkrijging van meerderen eenvoud en beperking van de kosten; wettelijke regeling van de werkloosheidsverzekering in dier voege, dat zij bedrijfsgewijze worde ingesteld en medezeggenschap verleent aan alle groepen, die in de kosten bijdragen; behoorlijke verzekering van de positie van het personeel in burgerlijken en militairen dienst. Wijziging en aanvulling van de Arbeidswet-1919 om daardoor, met behoud van de grondgedachte, die in de wet belichaamd is, de mogelijkheid te openen, dat bedrijfsregelingen, die tot stand zijn gebracht in gemeen overleg tusschen patroons en organisaties van arbeiders, in de plaats treden van de wettelijke regeling.⁵

¹ W.O. is ingediend.

² Idem.

³ Uitgevoerd bij Arbeidsgeschillenwet.

⁴ Is uitgevoerd

⁵ In 1922 werd de Arbeidswet in dezen geest aangevuld.

e. Aan de behartiging van de belangen van den Middenstand worde ernstig aandacht geschonken.

f. Regeling van de positie van den binnenschipper.

g. Waar ter bescherming van het zwakke van overheidswege maatregelen moeten worden getroffen, worde de eisch gehandhaafd, dat zoodanige bescherming niet leide tot verhindering van de vrije ontplooiing der persoonlijkheid.

h. Ten einde de ernstige gevolgen van den abnormalen valutastand der ons omringende landen voor ons eigen bedrijfsleven althans eenigermate af te wenden, worde aan de Regeering volmacht verleend, waar mogelijk, bijzondere maatregelen ter zake te treffen.

IV. i.z. LANDBOUW:

a. Gewaakt worde tegen onnoodige reglementeering van het bedrijfsleven van land- en tuinbouw en veehouderij. Aan deze takken van volkswelvaart worde gelijke gelegenheid geschonken tot voorlichting van de Regeering, als is ingevoerd voor andere economische belangensferen (Hooge Raad van Arbeid; Nijverheids- en Middenstandsraad); voor het landbouwonderwijs worde een regeling getroffen, die het bijzonder onderwijs niet achterstelt bij het overheidsonderwijs; de pachtovereenkomst worde beter geregeld; de heerlijke jachtrechten worden afgeschaft en overigens worde het jachtrecht zoodanig geregeld, dat daarbij het cultuurrecht van den grondgebruiker onverlet blijft;⁶ er kome een goed geregelde buitenlandsche voorlichtingsdienst tot uitbreiding van het tengevolge van den oorlog sterk ingeslonken afzetgebied voor onze land- en tuinbouwproducten.

b. Bescherming van de gehuwde vrouw en van jeugdige personen ten opzichte van den arbeidsduur. Uitbreiding van de wettelijke arbeidsbescherming ten aanzien van den volwassen mannelijken arbeider en de ongehuwde vrouw kan alleen dan worden aanvaard, indien een wettelijke regeling terzake volledig rekening houdt met de eigenaardigheden van het bedrijf en zulk een regeling voorts op afdoende wijze zoodanige opwekking van het organisatieleven bevordert, dat uit het bedrijf zelf voortgekomen regelingen tenslotte de door de Overheid vastgestelde bepalingen kunnen vervangen.

V. i.z. JUSTITIE:

a. Herstel van het recht der Overheid om den moordenaar aan het leven te straffen.

b. Bestrijding der oneerbaarheid, op welke wijze deze zich ook in het openbaar moge vertoonen.

VI. i.z. ONDERWIJS:

a. Onveranderd vasthoudend aan het ideaal van de vrije school voor heel de natie, sture men er onzerzijds bij elke meer omvangrijke wijziging der Onderwijswet op aan, dat de financieele bemoeiing der Overheid, zoowel voor het openbaar als voor het bijzonder onderwijs, zich bepale tot het dragen van de kosten aan eenvoudig ingerichte scholen verbonden, en dat het recht worde erkend van de voorstanders van elke richting om door eigen krachten het peil van het onderwijs te verhoogen en de inrichting der school te verbeteren. Het verzet tegen uitbreiding van den wettelijken leerplicht blijve gehandhaafd.

⁶ Is uitgevoerd.

- b.* Wijziging in de uitvoering onzer geheele onderwijswetgeving en, zoo noodig, in die wetgeving zelf, opdat ook op het terrein van het onderwijs meer dan in den laatsten tijd is geschied, rekening worde gehouden met den geldelijken nood der openbare kassen,⁷ een en ander met eerbiediging van het beginsel van vrijheid van onderwijs in het bijzonder ten aanzien van de interne aangelegenheden der school, en met eerlijke uitvoering der Lager-Onderwijswet ten opzichte van de verkregen financieele gelijkstelling.
- c.* Bevordering van het onderwijs aan schipperskinderen.
- d.* Naar financieele gelijkstelling op het terrein van het Middelbaar en Gymnasiaal Onderwijs worde gestreefd, waarbij met den nood van 's Lands financiën rekening moet worden gehouden, doch zóó dat het bijzonder Onderwijs niet achtergesteld worde bij het openbaar onderwijs.
- e.* Vereenvoudiging van de inrichting van het Hooger Onderwijs zonder verlaging van het wetenschappelijk peil; de gelegenheid tot steun aan het bijzonder hooger onderwijs worde verruimd.
- f.* Ruimere gelegenheid om door Rijkssteun meer dan gewone gaven tot ontwikkeling te brengen.⁸

VII. i.z. KOLONIËN:

- a.* Zorgvuldig financieel beleid, opdat door het nalaten van niet bepaald onvermijdelijke uitgaven, door sterking van de economische draagkracht en door bevordering van het daarop gerichte particuliere initiatief, door krachtige ontginning van de natuurlijke rijkdommen en door doelmatige belastingheffing, het verbroken financieele evenwicht spoedig worde hersteld.⁹
- b.* Bestuursdecentralisatie gepaard met de vorming van autonome gebieden, bestuurd met medewerking der ingezetenen. Op dezen grondslag voorbereiding van grootere staatkundige zelfstandigheid in Nederlandsch Indië.
- c.* Verleening van den, in deze moeilijke tijden, financieelen steun aan het op zedelijke en godsdienstige verheffing der bevolking gerichte particuliere initiatief; bestrijding van opium- en sterken-drank misbruik; wijziging van Art. 123 R. R.; bevordering van de zelfstandigheid, ook in financieelen zin, van de Kerken tegenover den Staat.

VIII. i.z. DEFENSIE:

- a.* Internationale regeling tot beperking van de kosten van bewapening worde met kracht bevorderd. Zoolang echter anderen in West-Europa niet tot vermindering overgaan, worde krachtig verzet geboden tegen ontwapening en vermindering van 's Lands weermacht.
- b.* Behartiging der godsdienstige en zedelijke belangen van het personeel van Leger en Vloot.
- c.* Naar beperking van den duur van den eersten oefeningstijd worde gestreefd door krachtige bevordering van de vrijwillige vooroefeningen.
- d.* De Vrijwillige Landstorm worde doelmatig georganiseerd en tevens dienstbaar gemaakt aan de oefeningen onder *c.* bedoeld.

⁷ Is gedeeltelijk geschied.

⁸ In die richting is iets geschied; op Begr. '22 was voor dit doel uitgetrokken *f* 225000; op Begr. '25 *f* 240.000.

⁹ Is bij de Begrooting voor 1925 geschied.

e. Door eene doelmatige vredesorganisatie worde bezuiniging op de militaire uitgaven verkregen.

f. In de huisvesting der minderjarige leerlingen van de militaire onderwijsinrichtingen worde gezocht naar een regeling, die den jongeling de beste kans biedt voor een gezinsleven in den geest van het ouderlijk huis.

g. Met achtbare conscientiebezwaren tegen de vervulling van den dienstplicht behoort rekening te worden gehouden door wettelijke regeling van dit onderwerp.¹⁰

C. SAMENWERKING MET ANDERE PARTIJEN.

Bij de beoordeeling van de verhouding tot en samenwerking met andere partijen behoort te worden vooropgesteld, dat geen enkele ernstige staatkundige partij in beginsel zich onttrekken *mag* aan mede-verantwoordelijkheid bij de vorming van een Kabinet, indien de omstandigheden er toe leiden, dat zij bij zoodanige vorming wordt betrokken.

Aan den anderen kant mag geen partij die, met het oog op het bestuur des lands, aan haar bestaan en aan hare zelfstandigheid wezenlijke waarde toekent, lichtvaardig tot samenwerking met anderen overgaan, omdat bij elke zoodanige samenwerking niet alleen een deel der eigen actueele verlangens moet worden prijsgegeven, doch vooral omdat de actie voor de eigen *beginselen* er in den regel schade door lijdt, tengevolge waarvan de partij aan verval van krachten dreigt te gaan lijden, juist misschien in een tijdsgewricht, dat aan ongeschokte kracht de meeste behoefte bestaat.

Met deze *beide* grondbeginselen zal steeds rekening moeten worden gehouden, wanneer de feitelijke toestanden van het oogenblik moeten worden beoordeeld. Die feitelijke toestand is thans als volgt weer te geven:

a. De twee partijen, die elkaar in beginsel het meest nabij komen, de C. H. en A. R. kunnen gezamenlijk op niet veel meer dan 1/5 der Kamerzetels rekenen. Aan het overnemen van het bewind, zonder samenwerking met een derde groep, valt dus niet te denken.

b. Er schijnen slechts twee combinaties mogelijk, die kans geven op een Regeeringsmeerderheid, t.w. die van R. Katholieken met Sociaal-Democraten of die van A. R. en C. H. met de R. Katholieken.

c. Nog daargelaten de vraag, of de R. K. Staatspartij tot eene coalitie met de Sociaal-Democraten te vinden zou zijn, wordt die samenwerking door ons niet in 's Lands belang geacht.

d. Ondanks alle verschillen en ondanks de bedenkingen, die in den laatsten tijd met betrekking tot de bestaande samenwerking onder ons vernomen werden, hebben de Protestantsch-Christelijke partijen en de Roomsch-Katholieke dieper liggende grondbeginselen gemeen, die samenwerking mogelijk maken, terwijl practisch gesproken de bestendinging van de bestaande samenwerking de eenige mogelijkheid schijnt te bieden voor de vorming van een parlementair Kabinet.

e. De in de laatste jaren nu en dan ondervonden teleurstelling heeft evenwel onder ons een gevoel van onlust gewekt, dat dreigt schade te doen aan de liefde en belangstelling

¹⁰ Is geschied; wet 13 juli 1923.

voor onze eigen beginselen en daardoor is het gevaar ontstaan, dat de actie van de A. R. partij aan kracht zal gaan inboeten,

f. Dit mag intusschen niet leiden tot lichtvaardige verbreking der bestaande samenwerking. Veeleer moet worden gezocht naar waarborgen om herhaling van zulke teleurstellingen te voorkomen, teneinde de daaraan verbonden gevaren te ontgaan.

g. Zoodanige waarborgen zijn voornamelijk te verkrijgen door een samengaan op een behoorlijk doordacht werkprogram.

h. Om de bestaande bezwaren onder ons volk te ondervangen, zal daarnaast evenwel in ruime mate het vertrouwen moeten bestaan, dat Anti-revolutionairen, die eventueel in een Rechtsch Kabinet zitting nemen, bereid zijn met hun geheele persoon voor de anti-revolutionaire beginselen in het Kabinet op te komen, voor zover dit binnen de grenzen van hetgeen overeengekomen werd, maar eenigszins mogelijk is.

Het is op grond van bovenstaande beschouwingen, dat de Deputanten-vergadering hare wenschen inzake de samenwerking met andere partijen als volgt formuleert:

Indien het resultaat der verkiezingen zoodanig zijn mocht, dat de tegenwoordige partijen der rechterzijde te zamen eene meerderheid in de Tweede Kamer hebben, behoort de vraag, of 's Lands belang wordt gediend door bestending van de bestaande samenwerking, beantwoord te worden in het licht van de volgende voorwaarden:

a. dat het werkprogram van het Kabinet der volgende vierjarige periode zich in ruime mate aansluit bij het Program van Beginselen en het Program van Actie;

b. dat omtrent de uitwerking van dit werkprogram te voren volledige overeenstemming tusschen het Kabinet en de partijen in de Kamer verkregen zij.

De Partij spreekt voorts het vertrouwen uit dat de A. R. Kamerclub bij de ter zake te voeren onderhandelingen de programma's, waarop de leden gekozen zijn, tot richtsnoer nemen zal en dat anti-revolutionairen, indien deze eventueel in het Kabinet zitting hebben, binnen de grenzen van hetgeen overeengekomen is, zich als anti-revolutionair zullen doen gelden.

Ook zal bij zoodanige onderhandelingen duidelijk moeten uitkomen, dat de Kamerclub zich het recht voorbehoudt om c.q. tot opheffing van het gezantschap bij het Vaticaan mede te werken.

D. TOELICHTING.

Tot toelichting wordt opgemerkt, dat het wenschelijk voorkomt om ditmaal met een kort urgentieprogram uit te komen, waarin enkele punten uit ons program van actie van 1922 op den voorgrond worden gesteld en waaruit duidelijk blijkt, dat de Anti-Revolutionaire Partij wil voeren echt nationale politiek.

Zoo kort na de samenstelling van het uitvoerig Program van Actie van 1922 schijnt het weinig aanbevelenswaardig om met een nieuw even uitvoerig program op te treden, dat uit den aard der zaak in werkelijkheid slechts in zoover zou kunnen afwijken van het program van 1922, als vereischt wordt door de sinds dien tijd gewijzigde omstandigheden, waaronder ook te verstaan het feit, dat aan sommige punten middelerwijl uitvoering is gegeven, terwijl bovendien de financiële toestand verbiedt om te ijveren voor nieuwe maatregelen, welke belangrijke uitgaven zouden veroorzaken.

Daarentegen scheen het volstrekt noodig om zich duidelijk en met nadruk uit te spreken ten opzichten van den onze volkskracht neerdrukkenden geest, die van daadwerkelijke

handhaving van ons volksbestaan afziet en van weerloosheid voor ons volk heil verwacht.

Naar de vaste overtuiging van het Centraal Comité gaat die geest in tegen hetgeen de Heilige Schrift ons leert aangaande Gods leiding met de volken. Hij riep de volken in het aanzijn: Hij stelde hunne landpalen vast (Deuter. XXXII: 8). Hij gaf elk volk zijn eigenaardigheid en zijn eigen roeping, zijn eigen taak in de historie der mensheid. Te dien opzichte bestaat geen onderscheid tusschen kleine en groote volken, ja, relatief hebben de kleine meer dan de groote bijgedragen tot den schat der geestelijke goederen, welke God de mensheid heeft toebedeeld.

Het is dus miskenning van de roeping en van het bestuur Gods, als een volk door weerloosheid zijn bestaan wil opgeven en in lijdelijkheid zich wil voegen onder de heerschappij van anderen. Het is een wegwerpen van den zegen en van het recht, die God in het eigen nationaal bestaan heeft geschonken. Handhaving van dat bestaan met alle ten dienste staande middelen is Christenplicht, waarvoor wij in gehoorzaamheid aan Gods gebod opkomen.

Tot die handhaving is allereerst noodig het kweken, verzorgen, ontwikkelen van de geestelijke goederen, die wij van God ontvingen. Hoe vreemd het moge klinken in een wereld, die naar geld en goed, naar eer en macht, naar genot en lust jaagt – wij aanvaarden ootmoedig en van harte des Heeren Woord: “Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid en al deze dingen zullen U worden toegeworpen”. Het geestelijke gaat ook nu voor ons voorop. Met name in dezen zin, dat wij met klem weerstand willen bieden aan elke poging tot loswrikking van de Christelijke grondslagen van ons volksleven en dat wij met kracht willen inwerken op de zedelijke grondovertuiging van ons volk, opdat daarin de eerbied voor 's Heeren Woord en Wet overheersche, terwijl van Overheidswege, meer nog dan tot dusver, behoort te worden opgetreden tegen wat het zedelijk leven des volks in gevaar brengt, niet het minst in de almeer toenemende verspreiding van pornografische lectuur.

Om die reden sta voor onze stembus-actie in dit jaar op den voorgrond de eisch:

1. *Krachtige bestrijding van wat in het leven des volks de publieke eerbaarheid aanrandt.*

Daarna en daarnaast is tot handhaving van ons onafhankelijk volksbestaan noodig:

2. *Dat het economisch leven onder ons weder tot opbloei kome.*

Als de straf des broods in ruimen kring is gebroken, dooft het leven uit en wordt de veerkracht verslapt.

Daarom is noodig, dat de overmatige belastingdruk verlicht worde.

Blijkens de Millioenennota, gevoegd bij de Staatsbegroting voor 1925, werd in het jaar 1921 – het laatste jaar waarvan alle gegevens ter beschikking staan – *per hoofd der bevolking* aan Rijks-, Provinciale- en Gemeentelijke lasten een som van *f* 139.20 opgebracht of per gezin van 5 personen dooreen genomen rond *f* 700.- per jaar.

Thans is dat cijfer wel iets gedaald, maar het Rijk alleen vordert nog een vierde van het totale volksinkomen en daarbij komen dan nog de Provinciale en Gemeentelijke lasten, waarvan de laatste soms zeer drukkend zijn.

Deze hooge belastingen zijn een ernstige belemmering voor de noodzakelijke kapitaalvorming.

De toeneming onzer bevolking brengt jaarlijks ongeveer een vermeerdering van 25000 personen, in wier levensonderhoud moet worden voorzien.

Het kapitaal (in den vorm van woningen, fabrieksgebouwen, machinerieën en andere werktuigen, benevens bedrijfskapitaal) hiervoor noodig, is zeer laag berekend, te stellen op 300 miljoen gulden. Dat beteekent dus, dat in ons land *elk* jaar 300 miljoen gulden kapitaalstoening moet plaats hebben om op hetzelfde welvaartspeil te blijven. Is die toeneming geringer, dan daalt onze volkswelvaart. Het is dus juist met het oog op de algemeene volkswelvaart noodzakelijk, dat kapitaalsvermeerdering niet belemmerd worde. En daarom moeten óók de publieke uitgaven omlaag. We verteren een te groot deel van het volksinkomen.

Dat tegengaan van te groote verteringen moet langs twee wegen nagestreefd worden.

Eerstens, als gezegd werd, door de *publieke uitgaven* te verlagen, zoodat de bevolking een kleiner deel van haar inkomen aan den fiscus zal hebben af te staan.

En ten tweede, door *de verteringen van het volk zelf*, en wel hoofdzakelijk de weelde-verteringen, zwaarder te belasten, ten einde ook hier te sturen in de richting van beperking van uitgaven en dus tegelijk in de richting van besparing, d.i. kapitaalvorming. Het eerste middel is intusschen van nog grooter beteekenis dan het tweede en zal daarom met onverzwakte kracht nagestreefd moeten worden. Blijvend herstel onzer volkswelvaart en daarmee handhaving van een redelijken levensstandaard voor allen, noodzakelijke voorwaarde voor een krachtig volksbestaan, is alleen bereikbaar indien de lasten verlaagd kunnen worden. Daarom brengt ons Program van Actie dit punt nadrukkelijk naar voren.

3. Dat onze militaire weermacht in staat zij tot vervulling van de taak, waartoe zij kan en moet kunnen worden geroepen.

Alles wat de heerschappij van het recht onder de volken kan bevorderen en sterken, heeft aanspraak op onzen krachtigen steun. Evenals elke poging om, in overleg met andere volken tot beperking der bewapening te komen. Wij zullen er ons hartelijk over verheugen, als pogingen in die richting met goeden uitslag worden bekroond. Daarentegen moet elk drijven naar eenzijdige nationale ontwapening met nadruk worden afgewezen. Wij zouden daardoor weerloos worden overgegeven aan de willekeur van anderen.

Aan onze weermacht wordt niet de eisch gesteld, dat wij alleen voor onze onafhankelijkheid een strijd met een overmachtigen vijand moeten kunnen voeren.

De relaties tusschen de volken worden meer en meer van dien aard, dat oorlogen tusschen twee volken, zonder dat andere zich daarin mengen, schier uitgesloten zijn. De eisch, dat wij alleen ten einde toe een overmachtigen vijand zullen moeten kunnen weerstaan, wordt aan onze defensiemiddelen niet gesteld, noch hier te lande, noch in het gebied overzee.

Wel de eisch, dat wij kunnen voorkomen, dat ons gebied en onze materiele en persoonlijke hulpmiddelen tegen onzen zin in dienst worden gesteld van een der oorlogvoerenden op onze grenzen. Wij moeten met klem onzen wil om buiten den oorlog te blijven - stel dat het Volkenbondsverdrag dit toelaat - kunnen handhaven en bovendien in staat zijn de verplichtingen, voor ons eventueel uit dat Verdrag voortvloeiend, na te komen. Aan dezen eisch moet onze weermacht te land en te water, in Nederland en in Ned.-Indië, voldoen; en daarop moet zij worden ingericht en voorbereid in vreedstijd. Weerloosheid is ontrouw aan Gods roeping en draagt in zich de zekerheid, dat wij bij het uitbreken van een oorlog het slagveld van West-Europa zullen worden.

Blijven wij dus, getrouw aan de gedragslijn door onze Partij steeds aanvaard, bereid om krachtig mede te werken tot goede organisatie en uitrusting van onze militaire weermacht, dit neemt niet weg, dat wij ook te dezen opzichte willen rekenen met het algemeen volksbelang, betrokken bij een zuinig en doelmatig beheer der gelden, welke voor dit doel kunnen worden bestemd.

Ten opzichte van het zakelijk voor deze verkiezingen gehandhaafde *Program van Actie* voor 1922, kan na de toen gegeven uitvoeriger toelichting, waarnaar voor zooveel nodig verwezen wordt, worden volstaan met eenige *opmerkingen*.

Eene van algemeen aard, n.l.: de wensch, dat in de komende periode, voor zoover de financieele toestand dit niet belet, met kracht moge worden gearbeid aan de verdere uitvoering van dat Program, opdat niet de meening postvatte, dat zulk een Program meer een verzameling van wenschen is, dan de uitdrukking van een bepaald verlangen.

Naar aanleiding van de afzonderlijke punten gelde het volgende:

Het onder I (Financiën) *b* aangegeven middel tot verlichting van belastingdruk zou op dit oogenblik stuiten op ernstige bezwaren, en uitvoering van dat denkbeeld reeds in de naaste toekomst zou het internationale vertrouwen in onzen financieelen toestand kunnen schaden. Het zal dus in de eerstkomende periode niet aan de orde kunnen worden gesteld. Althans niet in den vorm, waarin het in het Program werd opgenomen.

Onder III (Sociaal Vraagstuk) *d* wordt o.a. aangedrongen op “invoering der Ziektewet-Talma op enkele punten gewijzigd”. Aan dezen wensch wordt ook nu nog door het Centraal Comité vastgehouden, zonder daarom - en dit in overeenstemming met Patrimonium en het Christelijk Nationaal Vakverbond - elke andere oplossing onvoorwaardelijk af te wijzen.

Hetgeen onder VIII (Defensie) *c* wordt aanbevolen, n.l. beperking van den eersten oefeningstijd door krachtige bevordering van de vooroefeningen, zal met het oog op de belangrijke geldelijke gevolgen, voorloopig op den achtergrond moeten treden.